

Bilimsel Dergilerde Hakemlik

Ülkü SARITAŞ

Arapça'dan dilimize girmiş olan hakem sözcüğünün Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde dört ayrı anlamı vardır: **1)** Tarafların aralarındaki anlaşmazlığı çözmek için yetkili olarak seçtikleri ve üzerinde anlaşmışları kişi, yargı-cı, **2)** Belirli bir konudan iyi anlayan kimse, **3)** Seçme ve karar verme yetkisi bulunan kimse **4)** Spor karşılaşmaları ve yarışmalarını kurallara uygun ve yansız olarak yöneten kimse. Bu tanımlamalardan ikincisi ve birazda belki üçüncüsü bilimsel hakemlik için geçerli olsa da kanımca ikinci biraz eksik, üçüncü de amacını aşmış görünmektedir, zira her ne kadar makalenin bilimsel olup olmadığının seçilmesinde rol oynasa da hakem, yayımlanması konusunda "yayımlanabilir" tavsiyesi verir ama karar verme yetkisi yoktur. Bu nedenle bilimsel hakemliği, bilimsel bir çalışmanın bulgularını, yeterlilik, önem ve orijinallik açısından, konunun uzmanları tarafından değerlendirme işlemi olarak tanımlamak mümkündür. Hakemlik; araştırma makaleleri, özel sayı makaleleri ve temalı derleme makalelerinin yayımlandığı bilimsel dergilerde yapılır.

Bilimsel bir yazının, bilimsel bir dergide yayımlanabilmesi için belirlenmiş kurallar vardır. Yazı önce, konu ile ilgili derginin editörü tarafından yayım ilkelerine uygun olup olmadığı konusunda değerlendirilir. İlgili derginin yayım kurallarına uygun olmayan bilimsel yazı editör tarafından reddedilir. Editörce kabul edilen yazı daha önce belirlenmiş konunun uzmanı en az iki hakeme gönderilir. Yazının hakeme gönderilme nedenleri arasında, editörün iş yükü nedeniyle dergiye sunulan çok sayıdaki makaleye yeterli zaman ayıramaması, kendi görüşü dışında farklı uzman görüşlerine ihtiyaç olması, editörün sınırlı uzmanlığı dikkate alındığında derginin kapsamına giren

her konuda fikri ve bilgisinin olmayacağı sayılabilir. Hakemler tarafından incelenen yazı ya reddedilir, ya küçük düzeltmeler sonucu yayımlanabilir olur ya büyük düzeltmeler ile hakem tekrar değerlendirmek ister ya da yayımlanabilir olur aldıktan sonra yazı "bilimsel makale" olarak yayımlanır. Hakemlik kurumu derginin bilimsel kalitesinin ölçütlerinden biridir. Hem makale sahibine, hem yayına hem de hakemin kendisine katkıları vardır. Bu nedenle değerli ve onurlu bir görevdir, herhangi bir maddi karşılığı olmadan yapılır. Hakkıyla yapıldığında oldukça zaman alıcı bir iştir. "Yoğun işlemin arasında bir de hakemlikle uğraşamam" denilmemesi gereken, akademisyenin ya da bilim insanının asli görevlerinden biridir.

Bilimsel hakemlik üç şekilde olur; *Tek-kör inceleme*: hakemlerin kimlikleri açıklanmaz. Ancak hakemler yazarların kim olduğunu görebilir; *Çift kör inceleme*: hem yazarın hem de hakemlerin kimlikleri açıklanmaz; *Açık hakem inceleme*: yazar hakemlerin kim olduğunu bilir ve hakemler de yazarların kim olduğunu görebilir. Hakemin tarafsız değerlendirme yapması ve makale sahibinin hakemden herhangi bir istekte bulunmaması, yani yazar ile hakem arasında iletişim kurularak sürece etkisini ortadan kaldırdığı için, bilimsel hakemlikte en uygun yöntem çift kör yöntemdir.

Bilimsel hakemlik bir eleştiri kurumu olarak değerlendirilmemelidir. Konu ile yeterli bilgi ve deneyimi olması gereken hakem kendisine gönderilen makaleyi sadece okumak ve hakkında fikirlerini belirtmekle yetinmemeli, makaleye konu çalışmanın dayandığı temelleri, konunun bilimsel önemi ve özgünlüğünü, kullanılan yöntemi, elde edilen sonuçları ve

İletişim: Ülkü SARITAŞ • E-mail: saritasulku@yahoo.com

The Turkish Journal of Current Gastroenterology 2023;25:03-04.

istatistiksel değerlendirmeyi, sonuçların tartışılması ve konu ile ilgili literatürü bilimsel temellere dayandırarak ayrıntısı ile gözden geçirmeli, saptadığı yazım ve dil hatalarını, eksikleri veya amacı aşan fazlalıkları ayrıntılı bir şekilde satır numarası ile belirtmeli, ne şekilde düzeltileceği konusunda yazara yol göstermelidir. Unutulmamalıdır ki hakemlik akademik eğitimin önemli bir parçasıdır. Sadece eleştirmek değil, eksiklerin nasıl düzeltileceği konusunda yazara mentörlük yapmayı gerektirir. Eleştiriler olumlu olmalı, olumsuz eleştiriler ile yazarın motivasyonu kırılmamalıdır. Hakemin yapacağı katkılar ile hem makalenin hem de derginin bilimsel değeri artacaktır.

Kuşkusuz bilimsel hakemlik sadece yazara, makaleye ve dergiye katkı yapmaz; hakemin kendisine de önemli katkı sağlar. Hakem kendi makalelerini yazarken okuyucunun bakış açısını

dikkate almaya başlar ve bu sayede kendi makaleleri de daha çok okuyucuya ulaşır, akademik dünyada tanınırlığı ve deneyimleri artar. Hakemin kendi alanı ile ilgili tüm dergileri okumak için yeterli zamanı olmayabilir; hakemlik, hakemin son araştırmalardan ve gelişmelerden haberdar olmasını sağlar. Makalelerde okuduğu araştırmalardan elde ettiği deneyimler planlayacağı projelere yardım eder. Hakemin yazara yapacağı mentörlük, eğitici vasfını geliştirmesine katkı sağlar.

Sonuç olarak; bilimsel dergilerde hakemlik; dergide iyi araştırmaların yayımlanmasını sağlamak için bir filtre görevi görür; araştırmacının geçerliliği, önemi ve orijinalliğini belirlemeye yardımcı olur, iyileştirme için sunulan öneriler yayın için sunulan araştırmacının kalitesini artırır. Hakemlik sürecinin sonunda hem yazar, hem de hakem öğrenir.